

Krigarens själ

En nyzeeländsk film om livet i en förort till storstaden Auckland, där en växande underklass med kulturella rötter i ursprungsbefolkningen maori, försöker överleva i en urban värld där rotlösheten, fattigdomen, diskrimineringen och våldet härskar.

Rekommenderas från åk 9

EN FILMHANDLEDNING AV MATS WEMAN

Det som kan uppfattas som något väldigt nationellt och exotiskt är ofta det mest universella. Skåda i det lilla perspektivet och du finner de allra största frågorna. Det är ingen tillfällighet att Lasse Hallströms *Mitt liv som hund* blev en framgångsrik och älskad exportvara. Det spelade ingen roll att handlingen utspelades i Småland bland vitsippebackar och skogsgläntor, känslan var universell. Världen må bestå av de mest skilda kulturer, när det kommer till vissa grundläggande problem spelar det ingen roll om vi snackar Kalmar, Kansas eller Kazakstan. Ja, det är till och med möjligt att psykoanalytikern Jungs teorier om det kollektiva undermedvetna kan vara applicerbara även i detta filmiska sammanhang.

Den nyzeeländske regissören Lee Tamahoris debutfilm *Krigarens själ* har vunnit flera priser på festivaler världen över, samtidigt som den slagit alla kassarekord hemma i Nya Zeeland. *Jurassic Park* var chanslös när detta intensivt starka drama om urbefolkningen maori, detta blödande utsnitt ur samtiden, kom stormande från duken.

Filmens handling

Filmen öppnar med en klockren dissonans. Vi ser ett förföriskt vackert landskap, men på ljudbandet hörs en skärande och ångestladdad gitarr. Kameran rör sig sakta i sidled, och vi ser att det vackra landskapet bara är en turistaffisch, en illusion. Panoreringen drar nämligen ner oss i verkligheten, ner till en fattig och skitig

förort till storstaden Auckland. På några få minuter får vi en skissartad presentation av samtliga medlemmar i det familjedrama som snart ska följa.

Det handlar om Beth och Jake som varit gifta i 18 år och har fem barn. De båda har haft en lycklig relation under flera år, som hålls levande tack vare den passion de känner för varandra. Det finns dock problem i deras relation. I de första scenerna av filmen kommer Jake hem och berättar att han har slutat på sitt jobb. Av Beths reaktion att döma är det inte första gången som han gör henne besviken. I den scenen skymtar vi, för första gången, Jakes och Beths sprickande relation.

Jake tillbringar allt mer tid på den lokala puben, där han dricker kopiösa mängder öl med kamraterna. I deras sällskap är han en hjälte, som löser alla konflikter med våld. Och ofta blir det efterfest hemma hos Jake och Beth med sång och ännu mer öl, långt in på morgontimmarna. Dessa fester brukar anordnas utan Beths samtycke. Festen tar slut först när gästerna vinglar hem eller somnar på golvet intill de tomma flaskorna.

Sprickorna mellan Jake och Beth påverkar hela familjen. Äldste sonen Nig tar avstånd från sin far och går med i ett gäng av unga maorier, som odlar och hyllar de gamla och stolta krigarritualerna. Även sonen Boogie dras in i gängvärlden, vilket resulterar i att han åker fast under ett misslyckat bilinbrott. Som en följd av detta döms han till vistelse på en ungdomsvårdsskola. Detta påverkar starkt den vackra dottern Grace,

som desperat försöker hålla ihop syskonen, samtidigt som hon själv blir allt mer ensam och sårbar.

Det ska understrykas att *Krigarens själ* är en våldsam film. Ett exempel är Jakes misshandel av Beth som skildras på ett mycket realistiskt sätt. När Beth demonstrativt vägrar laga mat åt en av Jakes vänner under en fest, genom att kasta ägg på golvet, löper Jake amok och slutar inte slå Beth förrän halva inredningen följt med på kuppen. Morgonen därpå är Beth sårig och groteskt uppsvullen, vilket gör att hon inte kan följa med Boogie på den rättegång som för honom till ungdomsvårdsskolan. Här är en av vändpunkterna i filmen. Det är nämligen händelser som väcker Beths insikt om familjens begynnande förfall. Här förstår vi, och kanske även Beth, att nedräkningen har börjat. En nedräkning mot en stundande katastrof.

Men som i de flesta dramer krävs det först ett offer innan en förändring kan ske, och det offret blir Grace. I en otäck och starkt förödmjukande scen blir hon våldtagen av farbror Bully, och ser därefter ingen annan utväg ut ur helvetet än att hänga sig. Beth förstår att det är det fysiska och psykiska våldet som är orsaken till Graces desperata och självdestruktiva handling. Hon beslutar att lämna Jack och tar sina barn med sig.

"Vart ska vi, mamma?", frågar de minsta. "Vi ska åka hem", svarar Beth. Det svar som Beth ger, kan tolkas som en önskan att få återvända till sin kultur, maori. Denna "hemkomst" kan även ses som ett försök till flykt från ett samhälle där våldet härskar.

Det är viktigt att observera att scenerna med Grace är oerhört starka. Känsliga personer bör vara förvarnade.

Maori och maorier

Det är i slutet av filmen som Beth håller ett flammande tal till Jake om hennes förfäder, maorierna, som var ett stolt krigarfolk. Filmens originaltitel är just *Once*

Were Warriors. Det är här vi förstår att Beth själsligen fortfarande är maori, medan Jake känner sig hjälplöst underlägsen. Han härstammar från en svart slavfamilj, som möjligen skeppades över till Nya Zeeland, när engelsmännen koloniserade landet på 1830-talet. Båda tillhör dagens underklass, med skillnaden att Beths ursprung fortfarande känns levande för henne. Beth kan därmed skapa sig en plats i världen, en identitet, tack vare att hon är medveten om sitt ursprung. Jakes rötter är kapade, vilket försvårar hans sökande efter en plats i tillvaron.

Maori är språket som talas av urbefolkningen maorier. Ordet maori betyder vanlig och etablerades för att skilja maorierna från européerna. Alla maoritalande kan numera också engelska. Det finns ungefär 100 000 maoritalande på Nya Zeeland, där språket varit det officiella bredvid engelskan sedan 1987. Trots maorispråkets officiella status, samt det växande intresset för maori, är språket i fara. Det beror på att engelska ord och uttryck ersätter maori i allt större utsträckning.

Nya Zeelands ursprungsbefolkning kallas maorier. De är ett polynesiskt folk som kom till Nya Zeeland från Sällskapsöarna redan på 800-talet. När engelsmännen invaderade Nya Zeeland på 1830-talet, konfiskerade de 40% av maoriernas land. Engelsmännens intrång var katastrofal för maorierna. På bara några decennier sjönk antalet maorier från 150 000 till drygt 40 000. I dag är siffran drygt 300 000. *Krigarens själ* ger, i äldste sonen Nig, ett exempel på den pågående trenden hos maorierna, mot ett återupplivande av den gamla krigarkulturen.

♦ Här kan det vara på sin plats att stanna upp och jämföra med andra urinvånare och naturfolk. Vilket släktskap finns det rörande maoriernas situation i jämförelse med indianernas, samernas och inuiternas situation? Varför bekämpar de lägre klasserna varandra, när de borde göra gemensam sak mot deras förtryckare? Varför trycker de fattiga vita i den amerikanska södern ner de fattiga svarta, istället för att attackera regimen? Exempelen kan mångfaldigas. Diskussionen kan även överföras till en svensk kontext. Tillhör exempelvis skinheads och en del invandrargrupper samma underklass?

Våldet i *Krigarens själ*

När den svenska filmcensuren bedömer halten av våld i filmer använder man numera termen "förråande" som rättesnöre. De flesta lekmän skiljer på spekulativt underhållningsvåld och "berättigat våld". Här är naturligtvis alla tolkningar subjektiva, om vilket som är vilket, men de flesta är överens om att det våld vi ser i amerikanska actionfilmer, som exempelvis *Dödligt*

vapen eller Steven Seagals och Jean-Claude van Dammes filmer, tveklöst tillhör underhållningsvåldet.

I många fall kan det psykiska våldet vara nog så starkt och plågsamt som det fysiska. I *Krigarens själ* får vi se starka prov på båda. När Jake misshandlar Beth är det fysiska våldet brutalt plågsamt för publiken. Vi lider ohyggligt med Beth. Regissören har bestämt sig för att misshandeln är crescendo i dramat och förlänger därför scenen. Det ska kännas och göra ont för en publik. Här är filmens första vändpunkt, som består av en insikt om familjens förfall och våldets destruktiva karaktär.

Men scenerna med Grace är de vi påverkas mest av, de vi bär med oss längst. Det beror naturligtvis på att hon fortfarande är ett barn. När farbror Bully våldtar Grace, lägger han handen över munnen på henne och förklarar att om hon säger något, så tvingas han förklara hur hon eggade upp honom. Han ger henne skulden för det inträffade, med hjälp av en uppenbar lögn. Hon kan inte försvara sig eftersom hon är en ömtålig 13-åring. Han våldtar inte bara hennes kropp, han utplånar dessutom hennes själ. Det är en outhärdlig scen som möjligen bara överträffas av Graces självmord en stund senare.

- ♦ Fundera på skillnaden mellan fysiskt och psykiskt våld. Diskutera också om det finns någon våldsamt scen i filmen som ni tycker var spekulativ eller överflödigt. Jämför känslorna inför de våldsamma scenerna i *Krigarens själ* och de i en amerikansk actionfilm. Vari ligger skillnaden?
- ♦ Fundera på vad ni själva bedömer som "förråande". Var vill ni dra gränslinjen mellan underhållningsvåld och "berättigat våld"? Går det över huvud taget att dra en skiljelinje? Försök ge konkreta exempel på filmer i

bägge kategorierna. Vill man gå ännu längre kan man fördjupa och diskutera filmcensurans roll. Ska vi ha en 18-årsgräns på bio?

Film som manipulation

Ända sedan de rörliga bildernas födelse för över 100 år sedan, har ett av filmarnas främsta syfte varit att manipulera, att få åskådaren att tro på det hon ser, att påverka henne och att försätta henne i olika känslolägen. Det är av samma skäl som vi, gång på gång, går in och sätter oss där i mörkret, för att påverkas och manipuleras, för att skratta eller gråta, roas eller plågas.

Lee Tamahori, som regisserat *Krigarens själ*, har ett långt förflutet inom reklamfilmen, där han också erövat flera priser. Reklamfilmsspråket började influera spelfilmen på allvar under 1980-talet. Några av decenniets mest uppmärksammade filmer, *9 1/2 vecka* och *Betty Blue*, har också skapats av de erfarna reklamfilmarna Adrian Lyne och Jean-Jacques Beineix. De anklagades, av vissa, för att hylla en glättad ytlighet. De anklagades även för att prioritera form framför innehåll.

När Lee Tamahori spelfilmsdebuterade drog han nytta av sitt bildspråk och sin formkänsla på ett sätt som knappast kan anklagas för att vara vare sig glättat eller ytligt. Han använder sig av ett modernt, nästan smärtsamt påträngande bildspråk. Det går att spåra inspiration både från rockvideor och reklam, men bara i bildens själva komposition. Lee Tamahori undviker det högt uppdrivna klipptempot, som exempelvis rockvideor står för. Han låter formen följa innehållet och inte tvärtom. Ett exempel är hans konsekventa användande av vidvinkeloptik. Han vill komma nära sina aktörer och deras ansikten, med syftet att fånga deras känslouttryck. Många gånger har vi mer än en person i

närbild, men tack vare vidvinkleffekten bibehålls skärpedjupet, fortfarande känner vi de brända lukterna och ser de trasiga miljöerna i bakgrunden.

Lee Tamahori ställer oss tidigt på Beths sida i filmen. Liksom hon lurar vi att tro att Jake ska förändra sig, att han innerst inne är en god människa. Runt tio minuter efter Jakes brutala misshandel av Beth, sitter hela familjen i bilen på väg till ungdomsvårdsskolan för att hälsa på Boogie. Det är en solig dag och alla sjunger i bilen. Lyckan är total. Plötsligt verkar Jake vara en god familjefar, vilket komplicerar bilden av honom och gör det svårare för oss att avfärda honom som ett känslokallt monster.

Energien och kraften i bilderna är så kolossal, att vi inte för ett ögonblick anar eller funderar på vad som väntar runt knuten. Det är ett resultat av en makalös manipulation, där filmen verkligen visar vilket förförligt medium det är.

- ♦ Fundera på fler liknande scener ur filmen. Försök minnas öppningen i filmen, något så enkelt som presentationen av förtexterna. Är manipulation endast en positiv erfarenhet? Vilka ytterligare medel använder sig regissören av för att förstärka manipulationen? Musiken? Den oerhört medvetna ljudläggningen? Hur är det gjort?

Verkligheten och filmen

Filmen *Krigarens själ* bygger på författaren Alan Duffs debutroman *Once Were Warriors* från 1990, en bok som, liksom filmen, kritiserades för den brutala skildringen av Aucklands förortsmiljö. En del ville göra gällande att man inte bör skildra maori på det här sättet, andra menade att det vi ser i filmen inte förekommer i verkligheten. Både Lee Tamahori och Rena Owen, som gör en minst sagt imponerande spelfilmsdebut som Beth, har fått frågan i flertalet intervjuer. Och båda har intygat att verkligheten inte är sådan som vi ser den i filmen. Den är värre.

Anteckningar

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Produktionsuppgifter

Nya Zeeland 1994
Originaltitel: *Once Were Warriors*
Manus: Riwia Brown efter en roman av Alan Duff
Regi: Lee Tamahori
Foto: Stuart Dryburgh
Klippning: Michael Horton
Scenografi: Michael Kane
Musik: Murray Grindlay, Murray McNabb

I ROLLERNA

Beth - Rena Owen
Jake - Temuera Morrison
Grace - Anita Kerr-Bell
Nig - Julian Arahanga
Boogie - Taungaroa Emile
Farbror Bully - Clifford Curtis
Toot - Shannon Williams

TEKNISKA UPPGIFTER

Speltid: 99 min
Format: Vidfilm 1:1, 85
Ljudsystem: Stereo
Censur: 15 år
Översättning: Marianne Marty
Svensk premiär: 13.10. 1995

DISTRIBUTION

Triangelfilm, Box 285, 201 22 Malmö Tel 040-17 65 60, fax: 040-12 90 99 www.triangelfilm.se